

Beccy Deeley 2012

L' anàlisi de la forma.

Lliurament 2

Dibuix artístic I, Bloc 1. Departament d' Arts

Cristina Calderón Puig

ioc institut obert
de catalunya

Generalitat de Catalunya
Departament
d'Ensenyament

La **imatge de la portada** correspon a una il·lusió òptica de tipus fisiològic, realitzada a partir de les lleis Gestalt.
Imatge publicada a la web: www.auladefilosofia.net

Concepció, recerca, disseny, desenvolupament i publicació a càrrec de
Cristina Calderón Puig,

Barcelona, 1 de febrer de 2018.

Sobre els continguts del lliurament

Els continguts de la matèria de Dibuix artístic estan basats en diferents lectures i recerques de llibres generals dedicats, en la seva majoria, a l'aprenentatge del dibuix i de la història de l'Art. És una matèria que té com a objecte d'estudi l'expressió gràfica del pensament visual. Tant si es tracta de comunicar de manera objectiva un coneixement o una informació com si es vol expressar la sensibilitat imaginativa personal, el procés redunda en un enriquiment del bagatge imaginatiu així com en indagar, explorar, analitzar i concretar els pensaments. L'observació dels processos usats per artistes, arquitectes, dissenyadors, escenògrafs, productors audiovisuals, etc. ajuda a ampliar l'horitzó perceptiu i cognitiu del món visual en què vivim.

Dibuix artístic és una matèria de la modalitat del Batxillerat artístic, per la qual cosa, el seu temari està supeditat i configurat segons el currículum vigent publicat pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Punt de partida per a definir uns continguts que, en la mesura del possible, es faran modificacions i ampliacions fins que cristal·litzin en una obra completament nova.

Índex de continguts

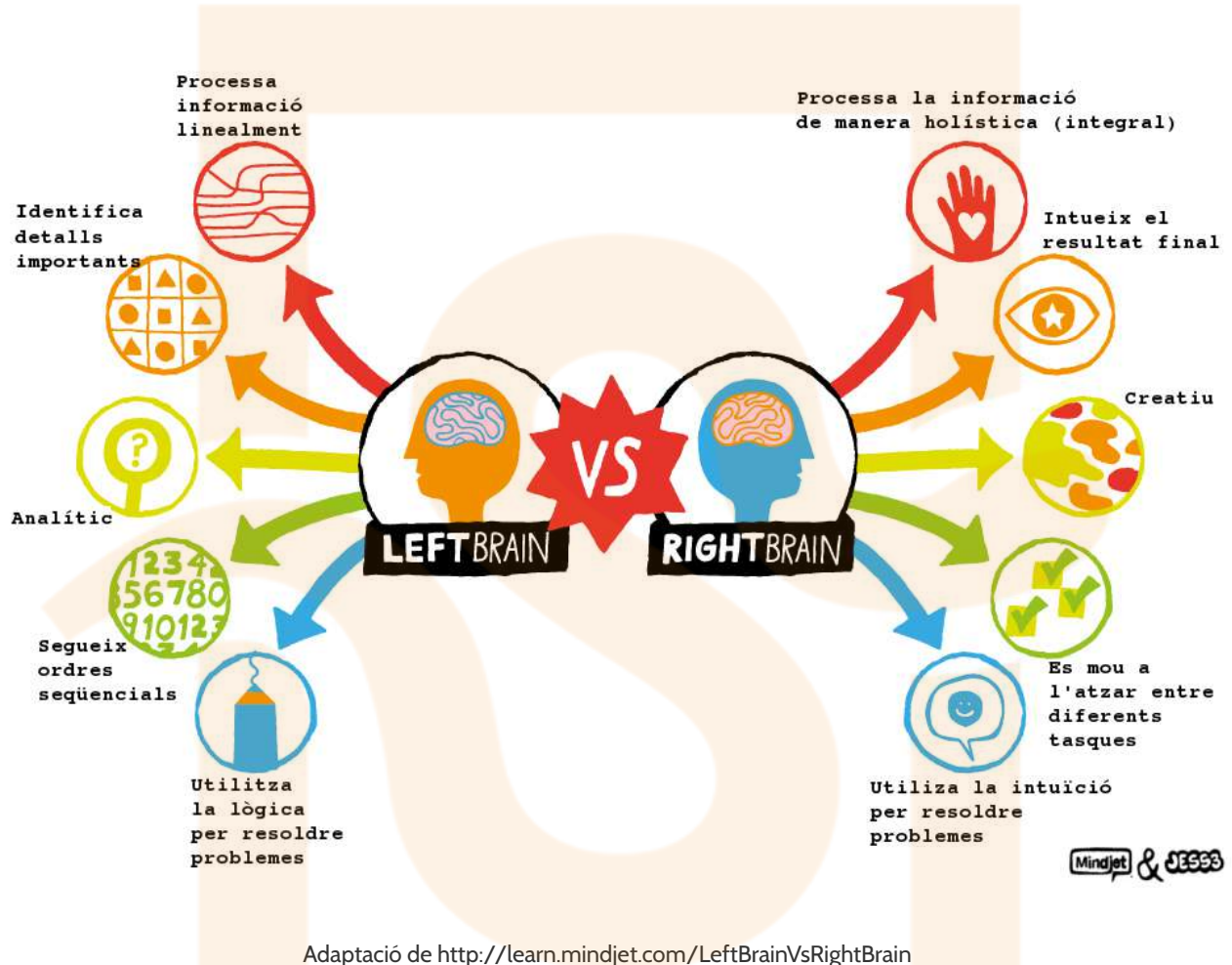
1. La percepció visual: Els hemisferis cerebrals	5
2. Lleis de la percepció visual. Gestalt	8
2.1 Llei de la proximitat	9
2.2 Llei d'igualtat o equivalència	10
2.3 Llei de pregnància (o de la bona forma)	11
2.4 Llei del tancament	12
2.5 Llei de l'experiència	13
2.7 Llei de la continuïtat	14
2.8 Llei de figura-fons	15
3. Contorn, dintorn i silueta	17
3.1 Contorn	17
3.2 Dintorn	18
3.3 Silueta	19
3.4 Més enllà del contorn-dintorn-silueta	20
4. Tipologia de la forma	22
4.1 Tipus de Forma	22
4.2 Tipus de Figura	24

Anàlisi de la forma

---

1. La percepció visual: Els hemisferis cerebrals

L'ésser humà és l'única criatura del nostre planeta capaç de dibuixar i representar les imatges que percep. Aquest fet és degut a la complexitat del nostre cervell. El cervell humà està disposat en dues meitats: dreta i esquerra; que controlen els costats oposats del cos. Així, les connexions de la mà dreta seran amb la part esquerra del cervell i a l'inrevés.

Aquestes dues parts del cervell estan interconnectades per l'anomenat cos callós, però es desenvoluparan de manera asimètrica en funció del nostre aprenentatge, lateralitat, activitat diària, etc.

La **part esquerra del cervell** realitza el pensament de tipus:

- Verbal: utilitza paraules per anomenar, definir...
- Analític: Soluciona les tasques pas a pas, i part a part.
- Simbòlic: Utilitza símbols apresos per a representar coses, per exemple el signe + representa la suma.
- Abstracte: Pren un petit fragment de la informació i l'utilitza per a representar el tot.
- Temporal: Ordena els fets en successions temporals lògiques.
- Racional: Treu conclusions basant-se en dades i en la raó
- Digital: Utilitza nombres per a calcular
- Lògic: Treu conclusions basades en la lògica
- Lineal: Pensa en les idees encadenadament, per tant troba solucions convergents.

La **part dreta del cervell** realitza el pensament de tipus:

- No verbal: Utilitza la cognició no verbal per a processar les percepcions
- Sintètic: Uneix les coses per a formar tots complexos
- Real: Es relaciona amb les coses tal com són en el moment present
- Analògic: Observa semblances i compren les relacions entre les metàfores
- Atemporal: No té sentit en el temps
- Irracional: No necessita basar-se en la raó ni en dades, i postposa els judicis
- Espacial: Veu les relacions entre les coses i la manera en què aquestes s'uneixen per a formar un tot
- Intuïtiu: Dona salts de comprensió, sovint basant-se en dades incompletes, sensacions o imatges visuals
- Holístic: veu la totalitat de les coses d'una vegada, i percep les formes i estructures en el seu conjunt, el que permet conduir a conclusions divergents.

Llegir o escriure un conte és doncs funció del cervell esquerre, i dibuixar formes percebudes és doncs, en gran part, funció del cervell dret, ens permet perdre la noció del temps, i, per tant ser pacients, obrir-nos a la percepció, trobar solucions intuïtives i comprendre el conjunt d'operacions que estem realitzant de manera global.

KOSUTH, Joseph. *One and three chairs*, 1965. Imatge trobada dins *Historie des arts*, base de dades dins la Biblioteca Virtual de la Diputació.

Aquesta obra presenta tres manifestacions d'una mateixa cadira: una imatge, la cadira model per la fotografia, i un text amb una definició del diccionari del terme "cadira".

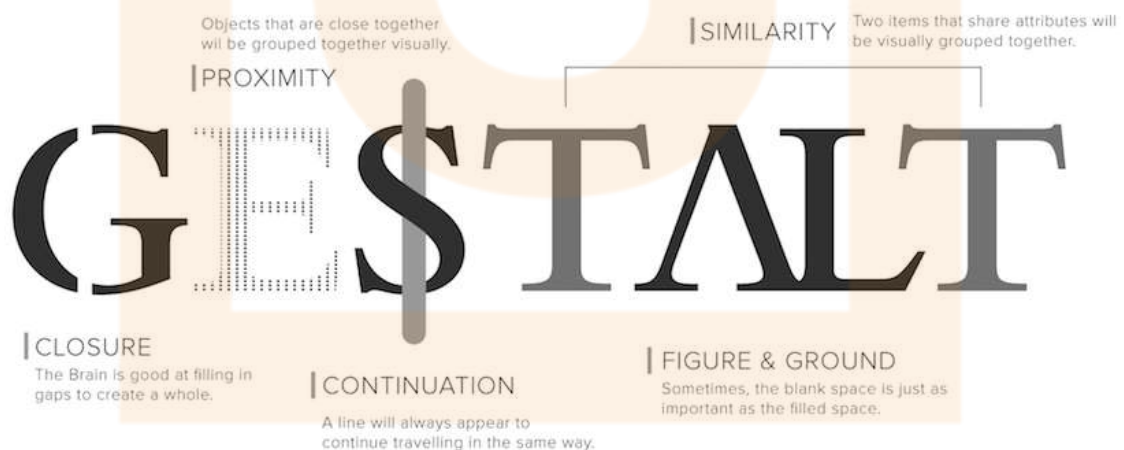
"He après que quan comentes un poema has de provar de traduir les paraules en unes altres. Una cadira en una fotografia en blanc i negre, que seria símbol de l'art, té la seva traducció en la mateixa cadira real, símbol de la vida. Per últim, la tercera cadira, la del rètol que tradueix la paraula "cadira" a alguns idiomes, seria símbol de la interpretació. S'ha de dir que no sempre es troben "les altres paraules", ni sempre hi ha una interpretació possible. La idea d'aquest comentari s'assemblaria al concepte en filologia de significat, significat i referent." Text d'Helena Bonals, publicat al bloc dallobelldallosublim.blogspot.com.

En aquest cas, a la imatge de l'obra d'art conceptual de Joseph Kosuth, observem d'esquerra a dreta: **imatge** (significant), **referent** (la cadira "real") i **llenguatge** (significat).

La imatge (significant), per nosaltres representarà les capacitats de la **part dreta del cervell**, entenem de què es tracta d'un cop d'ull, l'observem en el seu conjunt abans de tenir cura dels seus detalls. I el text amb la definició de la paraula "cadira" (llenguatge), com a representació de les capacitats de la **part esquerra del cervell**, donat que és verbal, i lineal; necessitem conèixer les lletres i l'idioma en què està escrit per a poder llegir el text, i necessitem llegir el text ordenadament per a comprendre el seu significat.

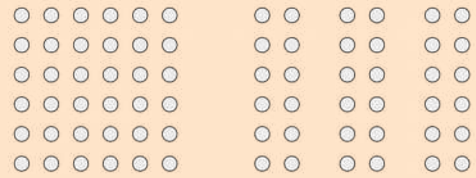
2. Lleis de la percepció visual. Gestalt

La psicologia experimental, sorgida a Alemanya a principis del segle XX, i els psicòlegs de la Gestalt (psicologia de la forma) varen descriure detalladament els principis bàsics de la percepció visual, definint el que anomenem Lleis de la Gestalt. Aquestes lleis són les 8 lleis següents:

2.1 Llei de la proximitat.

Quan les parts d'una totalitat reben un mateix estímul, s'uneixen formant grups en el sentit de la mínima distància. Aquesta ordenació es produeix de manera automàtica.

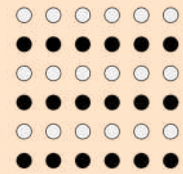
Per exemple, els següents punts estan més pròxims horitzontal que verticalment, per això percebem el conjunt com un grup de línies horitzontals formades per punts.

Aquesta llei també s'aplica a la següent imatge, on les papallones s'agrupen formant una silueta humana.

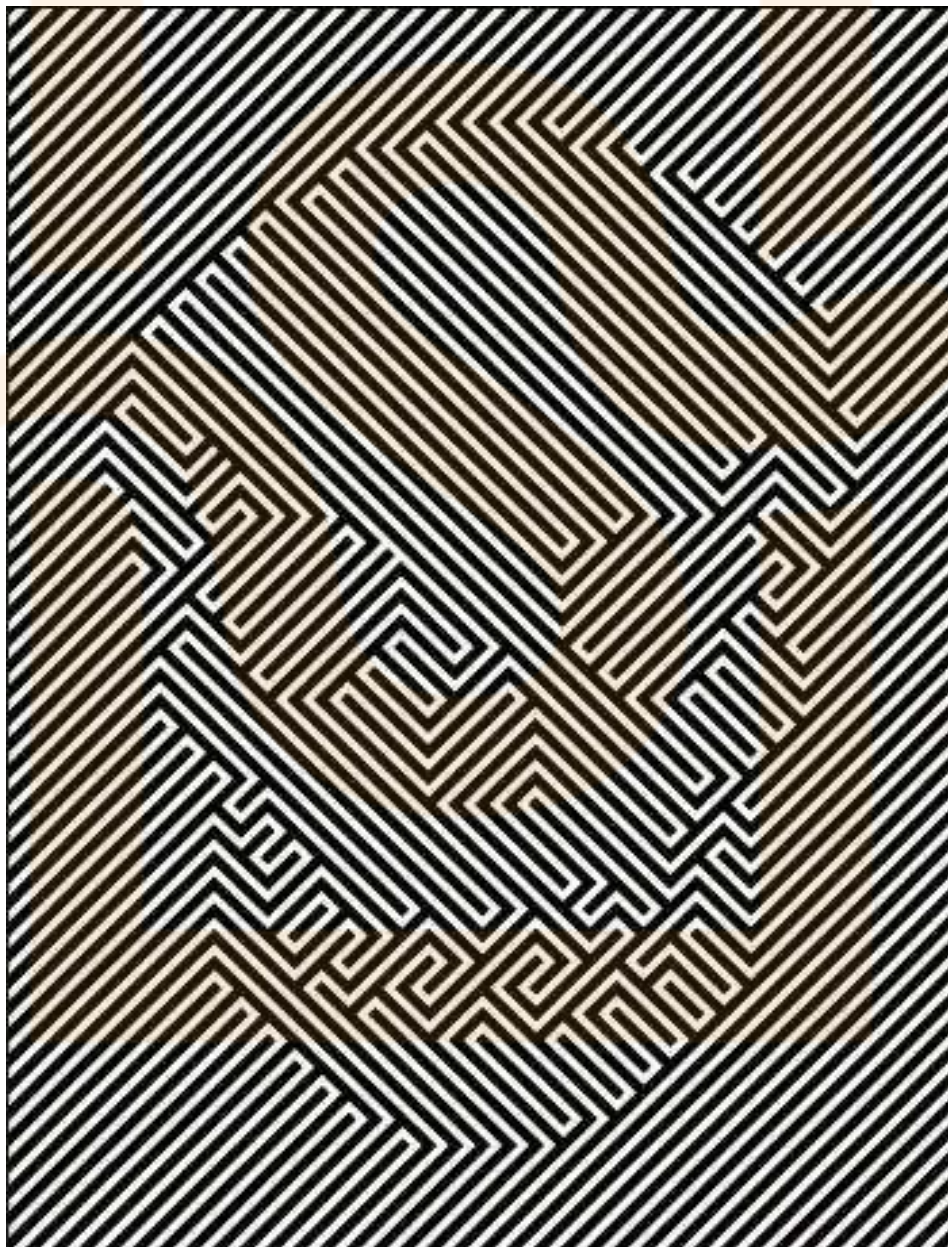
"Muse" de Paul Villinski, 2007

2.2 Llei d'igualtat o equivalència.

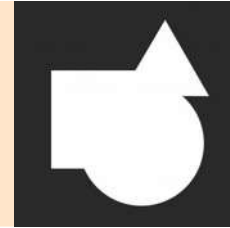

Quan concorren diversos elements de diferents classes, hi ha una tendència a constituir grups amb els quals són iguals. Així, en la següent imatge percebem franges horitzontals de punts i creus.

I en aquest exemple, el sentit de les diagonals ens permet observar una figura.

2.3 Llei de Prägnanz (Llei de la bona forma).

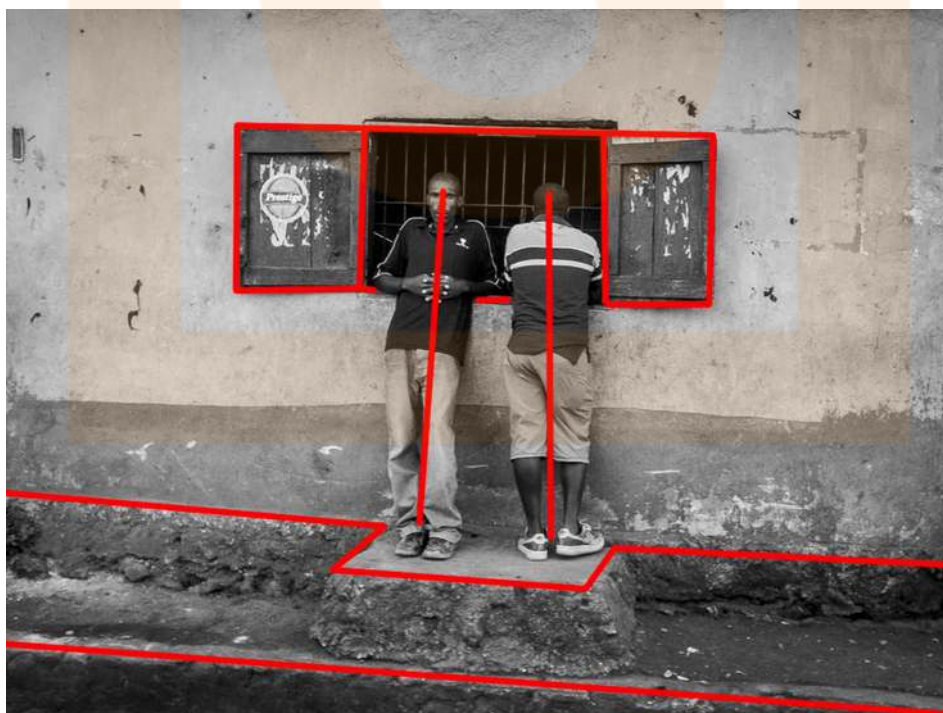

La tendència a Prägnanz, o llei de la "bona forma" la fan servir els psicòlegs de la Gestalt com la tendència d'una forma a ser més regular, simple, simètrica, ordenada, comprensible, memoritzable . El concepte de "bona forma" no és una creació convencional, sinó que respon a exigències innates i molt profundes, arrelades en tots els individus i que produeix una percepció selectiva de les formes. Hi ha en tot receptor una tendència natural a la simplificació, la simetria, l'equilibri, el tancament, l'ordre, etc.

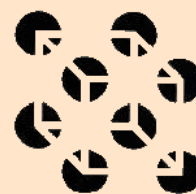
Per tant, percebrem la següent imatge com una agrupació de tres figures simples (quadrat, triangle i cercle) abans que com una forma irregular complexa

D'acord amb aquesta llei, tenim tendència a cercar l'esquema intern que simplifica la complexitat de les imatges.

2.4 Llei del tancament.

Les línies que envolten una superfície són, en les mateixes circumstàncies, captades més fàcilment com a unitat o figura, que aquelles altres que s'uneixen entre si. Les circumferències, quadrilàters o triangles produeixen l'efecte de tancament.

Fabulós exemple d'aquesta llei en la següent il·lustració de Tatsuhiro Kiuchi.

2.5 Llei de l'experiència.

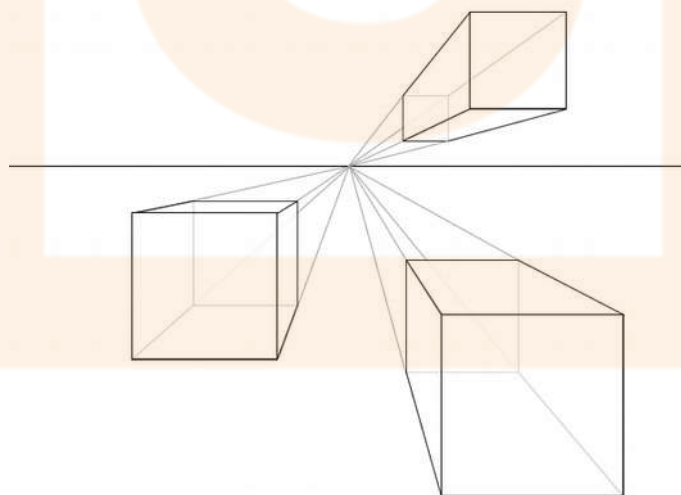
Aquesta llei explica que quan mirem una imatge fem servir inconscientment certs coneixements previs. Les persones interpretem subjectivament les imatges segons la nostra experiència visual.

Algú sense cap coneixement previ veurà un rectangle blanc damunt un cercle vermell. Els altres reconixerem la senyal de direcció prohibida.

Encara que ens estem limitant a figures planes, l'experiència perceptiva del món físic ens presenta models que sabem que són d'una forma, però el costum ens fa acceptar i veure'ls d'una altra. És quotidiana l'experiència d'acceptar per figures i formes rectangulars les que ens presenten com trapezoïdals, considerant obliqües i en conseqüència no paral·leles al pla del pla que les conté. Aquestes observacions de transformacions rectangulars en trapezoïdals són de gran importància en el nostre estudi de l'espai pictòric i la seva representació tridimensional perspectiva.

És el que succeeix en la representació en perspectiva.

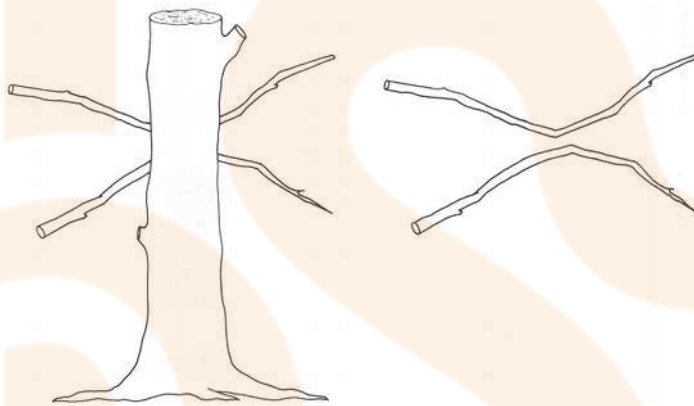
Perspectiva cònica, Oliver Harrison

2.6 Llei de la continuïtat

Aquesta llei es constitueix amb elements que són comuns a altres lleis ja esmentades.

Els elements alineats (com una línia o corba) tendeixen a ser percebuts com un sol grup i estar més relacionats que els elements no alineats. Quan les seccions d'una línia o forma estan ocults a la vista, aquesta llei porta a l'ull a continuar al llarg dels segments visibles, i els elements són percebuts com una forma amb una mínima interrupció.

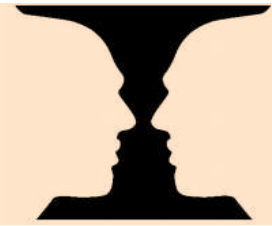
Exemple trobat a blog.ocad.ca

És el que succeirà en els cabells d'aquest bust.

Bust de marbre d'Antinoos, Museu del Louvre (París)

2.7 Llei de figura-fons

Aquesta llei perceptiva de figura-fons és la de major força i transcendència de les exposades, perquè pot considerar que abasta totes les altres, ja que en totes batega aquest principi organitzatiu de la percepció, observant que moltes formes només es constitueixen com a figures definides quan queden com superposades o retallades sobre un fons més neutre. El plantejament figura-fons té especial importància per al nostre estudi sobre la percepció i posterior representació de l'espai pictòric. Aquestes experiències segueixen sent sobre formes planes, però en presentar unes figures que estan "sobre" un fons, s'obté una percepció "en profunditat", que trasllada la figura a un primer terme, fora del plànol real de la representació, i deixa el fons a certa distància indefinida.

Per experimentar aquesta llei, el psicòleg Edgar Rubin va construir una gerra que representa una doble visió, la copa o gerra pròpiament, o dos rostres humans encarats.

Campanya per a l'ús de paper reciclat, Greenpeace.

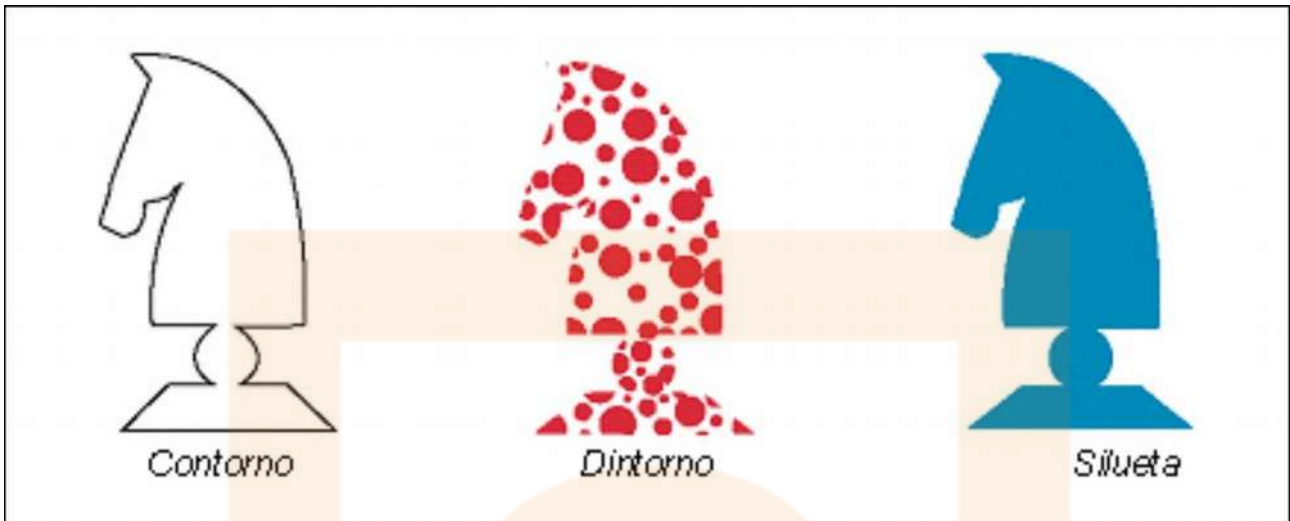
Observeu com ens sorprèn aquest vídeo on una copa de Rubin irregular en moviment genera l'efecte de dues persones parlant.

<https://youtu.be/8dUiT2AFU8>

3. Contorn, dintorn i silueta

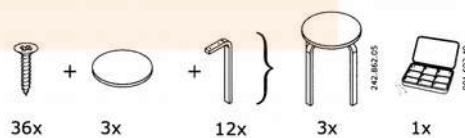
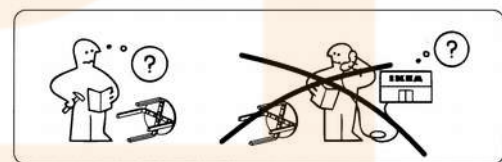
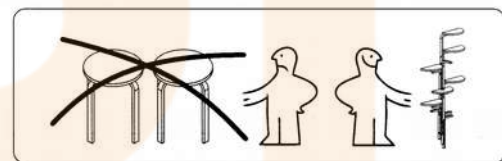
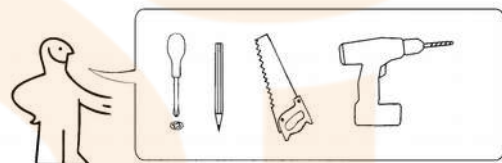
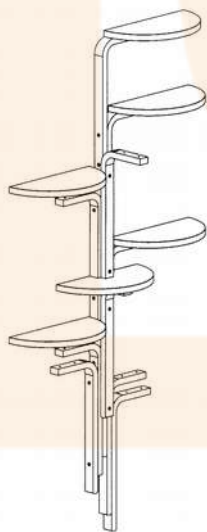

3.1 Contorn:

Quan delimitem les formes mitjançant línies anomenem contorn a la línia perifèrica que les limita i les separa del fons. El contorn representa el perfil de les coses.

Els utilitzem per representar formes clares, simples i sense detalls.

FROSTA X

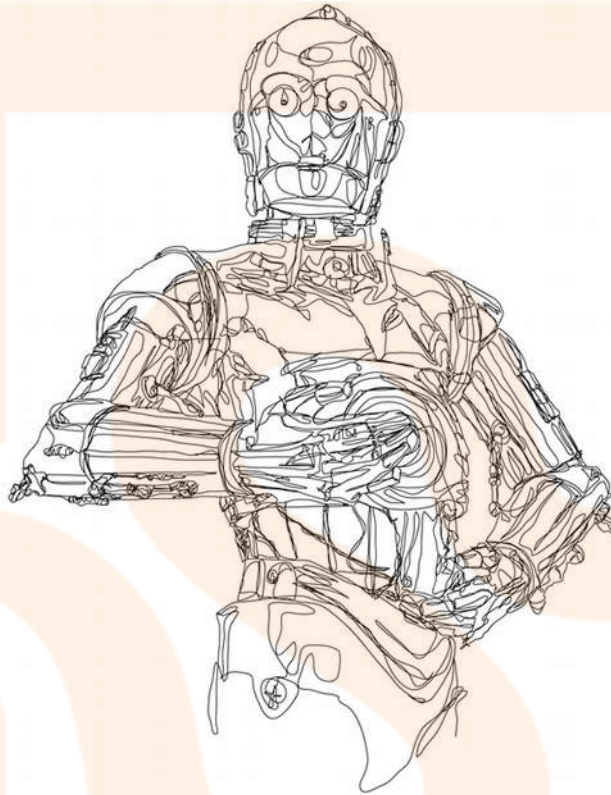

<https://wiesmann.codiferes.ne>

3.2 Dintorn

El dintorn seria el conjunt de línies que dibuixa els espais interns. Són totes aquelles línies que es troben dins del contorn i ens donen més informació sobre la forma de l'objecte. Per tant, són les línies, colors i textures que configuren l'interior d'una forma.

Representem el dintorn d'una forma quan volem fer-ne una descripció detallada.

<http://rockntech.com.br/wp-content/uploads/2012/03/star-wars-linha-continua.jpg>

Oskar Kokoschka, Self-Portrait, 1906

3.3 Silueta

Si eliminem els detalls del dintorn o si són d'un mateix color i textura s'obté una silueta. És la representació d'una figura mitjançant un color pla.

L'utilitzem quan volem destacar allò essencial d'una forma o imitar un efecte de contrallum.

Imatge per il·lustrar un llibre sobre Jazz, de Matisse

La silueta és un recurs molt emprat en l'àmbit del disseny i de la comunicació visual per la seva rapidesa i eficàcia comunicativa.

3.4 Més enllà del contorn-dintorn-silueta:

Observa les següents imatges d'obres del pintor francès René Magritte. On l'ús de la no correspondència o confusió entre contorn i dintorn ens trasllada a espais onírics.

El pensament que veu, René Magritte. Llapis sobre paper. Col·lecció del MOMA.

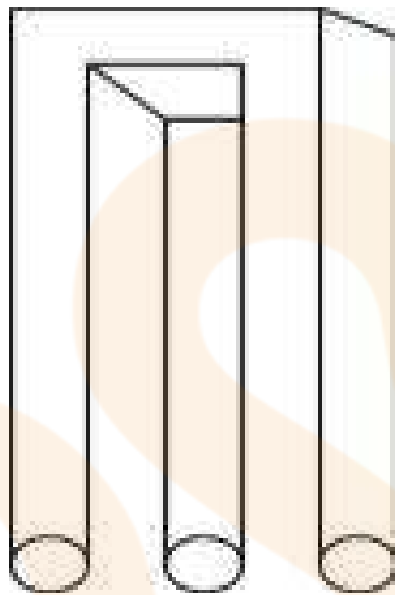

Le Blanc Seing, Rene Magritte (1965).

El cavall està per tant dividit en dos per un pegat d'herba de fons. A més, un dels troncs dels arbres es troba al davant del cavall, però la seva base és darrere del cavall. Certament sembla que aquests elements són incompatibles amb la nostra concepció d'un genet en un bosc. I és el joc amb els dintorns de les figures el que permet aquesta il·lusió òptica.

Magritte fou un pintor surrealista, i un dels objectius del surrealisme era precisament, transcendir la realitat representant senceres més enllà de les percebudes en el món real. Sota la influència de la nova disciplina de la psicoanàlisi, surrealistes van fer ús de tècniques com ara l'anàlisi dels somnis per descobrir els funcionaments inconscients de la ment i els símbols amb les que l'inconscient funciona.

Aquesta pintura utilitza una tècnica com la de la forquilla Schuster, i il·lustra com la ment construeix la impossibilitat. La ment reuneix els elements separats en un tot "coherent" d'aquestes parts.

Forquilla de Schuster.

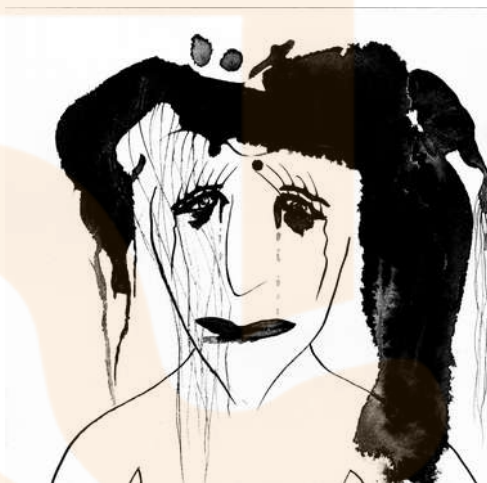
4. Tipologia de la forma i figura

4.1 Tipus de Forma:

- **Formes figuratives:** les formes han de ser identificables. Si el tema no es pot identificar, la forma no és figurativa. També podria estar realitzada amb un cert grau de realisme fotogràfic o con un cert grau d' abstracció (però han de ser sempre mínimament identificables). Depenent de si son més identificables o menys parlem d'iconicitat alta (forma molt identificable) o iconicitat baixa(forma menys identificable).

Forma figurativa amb iconicitat alta

Forma figurativa amb iconicitat baixa

- **Formes naturals:** Si el tema es quelcom que es troba a la Natura, pot definir-se com a forma natural. Les formes naturals inclouen els organismes vius així com a objectes inanimats que existeixen en la superfície de la terra, als oceans o a l' aire.

- **Formes artificials:** Son formes figuratives derivades dels objectes i entorns creats per l'home. Poden representar edificis, mobles, vehicles, màquines, eines, productes domèstics, joguines, roba o material d' escriptori, etc...

<http://www.perryhomessouthernutah.com>

Fotograma pel·lícula Toy Story 3

- **Formes verbals:** Es una forma figurativa, en el sentit de que s' escriu una idea identificable. Estem acostumats a comunicar-nos amb els nostres iguals mitjançant el llenguatge parlat. Es tracta d'entre les lletres com a dibuix o de treballar el dibuix mitjançant el llenguatge del text escrit. Les lletres tenen un traçat, una línia i un grafisme pictòrics o dibuixístics.

Cal·ligrama d' Apollinaire

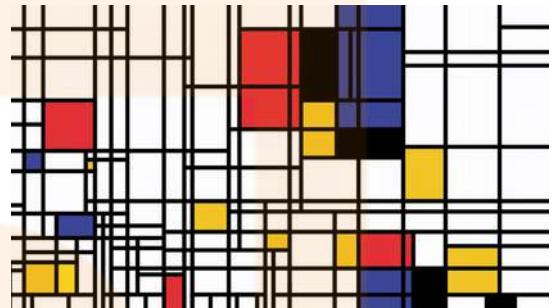

Logotips fets amb lletres dibuixades a mà.
La lletra sentén com a dibuix- traçat

- **Formes abstractes:** No hi ha un tema identificable, pot ser que la intenció del dissenyador/artista sigui crear una forma que no representi res. Aquesta pot ser la seva intenció, tot cercant la transmissió d'emocions sense voler concretar en formes conegudes, o bé que les formes hagin perdut la identitat representativa després d'una transformació excessiva o el resultat inesperat de l'experimentació.

Jackson Pollock, 2008. fusta, argila polimèrica, lona, llapis, oli i pintura acrílica. © The Artist i la Galeria Cristin Tierney, Nova York, NY

[Piet Mondrian](#). Reticula còsmica

4.2 Tipus de Figura

- **Figura cal·ligràfica:** El moviment de la ma, l'instrument de dibuix, el material sobre el que es dibuixa i la superfície del dibuix es fan a mode de cal·ligrafia.

En aquest cas no es representa cap text, sinó que el dibuix té un tipus de traçat i està fet amb un estri, pinzell, cal·ligràfic <http://www.creaerte.com/live/caligramas-aristos-ingenieros/>

En aquests casos el dibuix es la pròpia paraula escrita

- **Figura orgànica:** Es mostren concavitats i convexitats amb corbes que flueixen suaument. Pot ser figuratiu o abstracte. Només observem en aquest cas el tipus de figura en quant a traçats i línies.

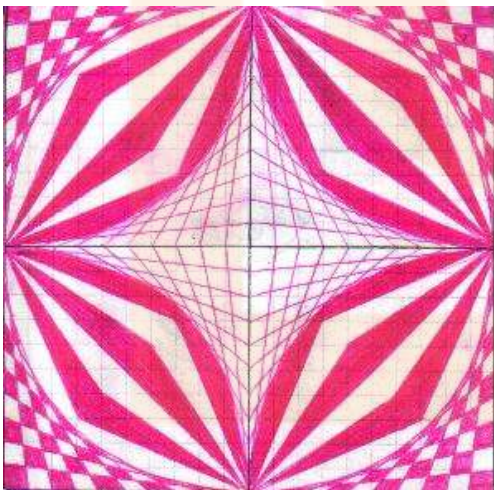

Portada de Ver Sacrum, de Koloman Moser, 1899.
[https://es.wikipedia.org/wiki/Modernismo_\(arte\)](https://es.wikipedia.org/wiki/Modernismo_(arte))

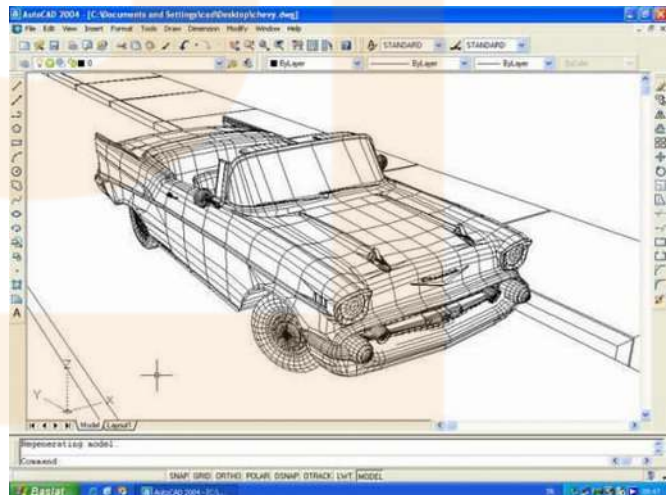

[Line abstract desing background](#)

- **Figura geomètrica:** Es basa en mecanismes de construcció mecànica. Les línies rectes es fan amb con regles, i els cercles i arcs amb compàs. També es pot dibuixar amb programes informàtics. Predominen la definició i precisió.

Forma geomètrica feta manualment

Forma geomètrica feta amb ordinador
<http://www.arqhys.com/construccion/perspectiva-conautocad.htm>